

RAZGOVORI O STAROSTI I BOLESTI
U POSLANICAMA PETRA HEKTOROVIĆA
»VRHU STAROSTI«

Dubravka Brezjak Stamać

UDK: 821.163.42-6.09Hektorović, P.

Autobiografsko će se nastojati rekonstruirati u poslanicama koje je Hvaranin Petar Hektorović upućivao svojim prijateljima. Iako su poslanice u stihu, epistole (*lat. epistula, ae, f* »poslanica, pismo«) konvencionalne naravi, što zahvaljuju metričkoj strukturi stiha, stiliziranom pjesničkom jeziku i odabranim toposima, u njima se krije osobnost pjesnika Hektorovića. Narušeno zdravlje i starost, teme koje su zaokupile Hektorovića u poznoj životnoj dobi, bit će interpretirane posredstvom dviju Hektorovićevih poslanica prijatelju i komediografu Nikoli Nalješkoviću, te Vetranovićevim odgovorom Hektoroviću na primljenu poslanicu, kao i jednom Hektorovićevom poslanicom pjesniku Mavru Vetranoviću.

Ključne riječi: poslanica u stihu; renesansa; epistolografska topika; narušeno zdravlje i starost

U rječnicima i priručnicima s područja teorije književnosti poslanica i epistola tumače se kao sinonimi. Riječ je izvorno grčkoga podrijetla. U *Grčko-hrvatskom rječniku* stoji: ἐπιστέλλω pokriva značenja: »po vjesniku ili pismom poručiti, navijestiti, naručiti, pismeno priopćiti, javiti ili doglasiti (...)*»* odnosno ἐπιστολή, ἡ, poslanica, pismo (Senc 1910: 336). Divkovićev *Latinsko-hrvatski rječnik* tumači postanak i značenje ove grčke riječi te joj, uz latinske, nadijeva i hrvatsku riječ: epistula, ae, f »poslanica, pismo« (Divković 1990: 358). Epistole, poslanice možemo tumačiti kao stilizirana, prigodna pisma svečanoga tona u kojima se pisci obraćaju svojim prijateljima, često uglednim piscima i javnim osobama onoga vremena. Poslanica je Hektorovićev spjev *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, u kojemu pjesnik imenuje primatelja kojemu djelo i posvećuje. Spjev počinje riječima: »Gospodinu Hieronimu Bartučeviću, / vitezu poštovanomu, vlastelinu Hvarskomu, / Petre Hektorović / ova ribarska prigovaranja za milošću i za razgovor šalje«. Prigovaranja Nikole i Pakoja s pjesnikom Petrom Hektorovićem jesu razgovori, doduše nekonvencionalni, kojima su kratili vrijeme trodnevnoga putovanja.

U hrvatskom pjesništvu humanizma bila je omiljen medij pismovne komunikacije, dakako na latinskom jeziku pisana, i spjevana u elegijskom distihu, rjeđe heksametru, kako bi iskonski odražavala antičku formu. Hektorovićeve izabrane poslanice koje se referiraju na temu starosti i bolesti, a koje bi zrcalile autobiografsko, pisane su na hrvatskom jeziku dvostruko rimovanim dvanaestercima.

Podnaslov »Vrhu starosti« jest *licentia poetica*. Promišljanja su to renesansnih pjesnika o vlastitom životu, koje je u egzistencijalnom smislu rezultat intelektualnog i biološkog odrastanja i sazrijevanja, odnosno starosti. Barokni pjesnici bili su skloniji promišljanju ograničene vrijednosti i trajanja života, pa ako Dživo Bunić Vučić piše pjesmu »Vrhu smrti«, Hektorovićeva pisma prijateljima, u kojima piše o sebi i raspravlja, pružajući današnjem čitatelju vrlo realistične opise bolesti i tegobe starosti s kojima se nosio, možemo pjesnički nasloviti i – »Vrhu starosti«.

Autobiografsko referirano u poslanicama Petra Hektorovića otkriva kulturološki vrijeme i klimu u kojima su stvarali i živjeli renesansni pjesnici i prijatelji, Nalješković i Vetranović, odabrani sugovornici Petrovih epistola. Nisu to pisma kakva bismo danas pisali prijateljima. To su epistole, poslanice u stihu, koje su pjesnici upućivali svojim kolegama pjesnicim kojima su se iznimno divili. Mogli su pisati a da adresata kojemu se obraćaju nikada nisu vidjeli niti upoznali; primjerice tako latinist Šibenčanin Juraj Šižgorić piše Splitskaninu Maruliću diveći se njegovu pjesništvu. Visokoobrazovani intelektualci pjesnici renesanse pišu na latinskom jeziku, elegijskim distihom i heksametrom (Šižgorić, Marulić, Crijević, Česmički, Bartučević) ili poput Hektorovića, Vetranovića, Nalješkovića, Dinka Ranjine, Lucića, na hrvatskom u dvostruko rimovanim dvanaesticima. Njihova pisma u stihovima odaju stil života renesansnih obrazovanih intelektualaca, odaju radoznali renesansni duh umjetnika. Hektorović je pjesnik i graditelj zamka s ribnjakom, s vlastitom knjižnicom i radnom sobom, oko kojega je njegovani mediteranski vrt koji kultivira i obrađuje vlastitom rukom, u kojemu su mjesto našle sadnice što mu ih šalje dubrovački benediktinac i pjesnik Mavro Vetranović – sve to doznajemo iz pisama. Poslanice odražavaju duh vremena: plemić čijim radnim i životnim okruženjem dominiraju strast prema knjizi, svakodnevna zaokupljenost izgradnjom sigurnoga doma koji turski gusarski prodori neće lako osvojiti, želja za putovanjem i druženjem. Pjesnik je renesansni *l'uomo universale*.

Predmet interpretacija koje zreale biografsko, s temom zdravlja i starosti, bit će sljedeće poslanice:

- *Plemenitomu i vrijednomu gospodinu Petru Ektoroviću vlastelinu hvarskomu s velikijem poklonstvom odgovor umiljen D. Mavri Vetrani*
- *Otcu i gospodinu hvale i časti vele dostojnomu dom Mavru kalujeru, Dubrovčaninu, Petre Ektorović Hvaranin piše ovo*

- *Odgovor Petra Ektorovića vlastelina hvarskoga Nikoli Nalješkiću*
- *Gospodinu Petru Hektoroviću vlastelinu hvarskomu Nikola Stjepka Nalješkića piše vrhu njih starosti*

Važno je istaknuti da su poslanice pismovni razgovori u kojima se oponaša prisutnost sugovornika pretežito konvencionalne naravi, što uvelike određuju i »normiraju« metrička struktura stiha, stilizirani pjesnički jezik i odabrani pismovni toposi. Renesansni pjesnici, a pogotovo pjesnici humanističke renesanse, sljedbenici su antičkih pjesnika, te na tragu poetičko-retoričke tradicije iz koje uče, i koju žele slijediti, sastavljaju pjesničke poslanice poput Horacija i Ovidija. Stoga, poslanice nisu privatna pisma, no oponašaju neposrednost pisanoga iskaza. Iz pisama se svakako mogu dešifrirati osobni sloj i slike privatnoga života. Obraćajući se Hektoroviću, Vetranović pismo imenuje kao listak, knjižicu, knjigu. Tako je pismovni razgovor različito atribuiran, što možemo pročitati u stihovima.

*Vječni mir i pokoj k tebi se odpravi / i ovi listak moj s velikom ljubavi;
Od tvoje knjižice dobro sam razumil / minute tužice, koje si provodil;
I ti mi sam reče u knjizi pišući; Listak ki ti pisa, pun slasti medene,
/ cvitkom od narciza i posla do mene; Slatko te još molju, kad ti se
prigodi, / ovdje me na školju još liskom pohodi (Rešetar: 1901)*

Zamjećuje se kako je pismo, i svi sinonimi kojima se zamjenjuje, stavljeno u kontekst primitka pisma, a umjesto živoga i stvarnoga razgovora dvaju prijatelja, razdvojenost mjestom i vremenom nadomjestit će primljena pjesma, poslanica, spjevana baš za tu prigodu. Tako će umjesto pjesnika, prijatelja pohoditi poslanica, pa čak kada je i sam na otoku, kao što je pjesnik Vetranović boravio na otoku Sveti Andrija kada je pisao prijatelju Hektoroviću u Stari Grad na otoku Hvaru. Poslanica je, kako piše Vetranović, bila sastavljena prije nadnevka, 3. travnja 1539. jer pjesnik naznačuje »prije bi pisana«. Prije je nije mogao odaslati jer nije našao

pouzdana posrednika. »Čovjeka nu ne bi / toliko ufana, da se pošalje tebi«. Odgovor je na danas nepoznatu izgubljenju Hektorovićevoj poslanici.¹ Vetranović u pismu opširno opisuje kugu koja je poharala Dubrovnik 1533. i 1534. Pjesnik spominje pošast koja je pogodila grad kao vrlo živu uspomenu. U to vrijeme Vetranović je bio prior benediktinskog samostana na otoku Sveti Andrija, odakle je i poslanica upućena. Ispričava se Hektoroviću što je morao dulje čekati na pismo te da poslanica možda i nije očekivani odgovor. »Nu i kasno ako je upala u tvoj dvor, / od ljubavi od tvoje čini da joj nije prijekor«. Upravo navedeni stihovi potvrđuju draž pisanja poslanica. Iako nosi obilježja pisma, biti obavijesne konkretno glede informacija, ne mora u potpunosti nositi vijest, nije nužna obavijesna struktura. Primatelj ne bi trebao biti žalostan ako je odgovor zakasnio jer je važniji čin pisanja, pobuda prijateljske ljubavi. Poslanica je spjevana u 514 dvostruko rimovanih dvanaesteraca, u kojoj je pisao o kugi, oluji koja ga je zatekla na moru; hvali Hektorovićevo pjesništvo koje promovira »kud jezik hrvatski prohodi«; suosjeća s prijateljem Petrom jer je morao pretrpjeti nevolje koje je kuga ostavila na Hvaru; prisjeća se Hektorovićevo dolaska u Dubrovnik te hvali Hektorovićev ljetnikovac izrijekom spominjući perivoj, golubinjak i ribnjak, što i danas možemo vidjeti. U poslanici su interpolirane prispodobe s mitološkim bićima: slika Orfeja koji stoji pred vratima pakla i svira u liru uvodni je motiv za opis kuge koja je harala Dubrovnikom; opis nevere na moru opjevane kao susret s Neptunom, dok je bog Eol uništavao proljetne voćke, a smirivala ga nimfa Eko. Tako je pismo dobilo stilizirano ruho i postalo je nova pjesma, poslanica kao dar.

Renesansni su pjesnici rado razgovarali o zdravlju. Bio je to djelomično kurtoazan pismovni razgovor, kojim i danas rado započinju neformalni

---

¹ Poslanicu je pronašao Milan Rešetar u jednoj zbirci rukopisa iz 18. stoljeća koja je bila u posjedu Vatroslava Jagića, a Rešetar ju je objavio u *Archiv für slavische Philologie*, XXIII., Berlin, 1901. i prokomentirao u tekstu *Ein Sendschreiben Vetraničs an Hektorović, von M. Rešetar*, str. 206-215.

razgovori. Tako se u imenovanoj poslanici Vetranović zahvaljuje nešto mlađem prijatelju Petru i raspituje se o njegovu zdravlju.

*Vim svaki hip i čas da želi tva ljubav
od mene čuti glas, jesam li živ i zdrav.
Znaj, da sam zdrav i živ i vesel zadosti,
Nu sam bil boležljiv i slabe jakosti,
ove dni minute trudan sam velmi bil
i tuge priljute s nemoći provodil,
jer boles taj ne da i velik nepokoj,
odgovor da se da pri toga milosti tvoj.*

(...)

*Nu me Bog nije zabil, ki mi tuj nemoć sada da,
nego me je ozdravil, i zdrav sam ja.
I potom ozdravih i Bog me podviže,
najpreče pripravih da ti se odpiše.*

Pjesnik i komediograf Nikola Nalješković te njegov stariji prijatelj pjesnik Hektorović osobno su se poznavali. Argumentiraju to poslanice Hektorovića i Nalješkovića. Kada se uskrsnih dana 1557. Hektorović uputio u Dubrovnik, Nalješković ga je ugostio. O tom putovanju, koje je u ono vrijeme bio pravi pothvat, Hektorović je pisao Pelegrinoviću, u pismu datiranomu 20. listopada 1557. U Dubrovniku se susreo s Nikolom Dimitrovićem, Nalješkovićevim rođakom i pjesnikom, te Mavrom Vetranovićem. Iako je Hektorović posjetio Dubrovnik, nije zapisano da je Vetranović bio ugošćen u Tvrđalju, no poznavanje prostora iz poslanice na to bi upućivalo.

Tema narušenoga zdravlja i bolesti, kao i starost, bila je iznimno zastupljena u pjesničkoj korespondenciji renesansnih pjesnika. Izdvojimo Šižgorićevu poslanicu Ambroziju Šibenčaninu, Marulićevu poslanicu Frani Martinčiću da starost ne valja prosuđivati po godinama nego po zdravlju, Dimitrovićeve poslanice Nalješkoviću, Pelegrinovićevu poslanicu Sabu

Mišetiću te pjesnikov odgovor Pelegrinoviću. Današnjem čitatelju pružaju vrlo realistične opise bolesti od kojih su neki od spomenutih pisaca bolovali (kostobolja, giht, reuma) te neizlječivih zaraznih bolesti (kuga, sifilis). U poslanicama svojim prijateljima, koje su datirane 40-ih godina 16. st., Hektorović piše o tjelesnim tegobama koje mu je nanijela guta (giht), bolest koja mu je oduzimala sposobnost kretanja i želju za pisanjem. Tako u poslanici datiranoj 16. prosinca 1541. Hektorović odgovara Nalješkoviću:

*Ja ne vim, tko bi znal nevoljno me stanje,
bi li igdar mene zval pjesni na spijevanje.*

(...)

*Za me nisu pjesni, sijeda je sva brada,
na toj me ne stisni već nitkor do sada.*

*Za tim je ne mal stog nemoći na meni,
u bedri je ulog, a bok bez bolje ni,
nego bol pohađa, malo ih pustujuć,
ka slatka dohađa ja malo lastujuć.*

*Plodi se po meni, i ruke se hita,
toj ti nam duzi dni donosi i lita*

Prijateljeva bolest ostavila je jak dojam na Nalješkovića. Kolika je bila nemoć tadašnje medicine te se čovjek mogao samo miriti sa sudbinom, vidljivo je iz Hektorovićeve poslanice Nalješkoviću. Nalješković umjesto odgovora prijatelju piše poslanicu pjesnikovoj bolesti – *Guti gospodina Petra Hektorovića vlastelina hvarskega Nikola Stjepka Nalješkovića Dubrovčanin piše*. Bolest koja muči Hektorovića pjesnik imenuje starom hrvatskom riječi ulog, a Nalješković je naziva guta (prema tal. gotta). Najdirljiviji dar koji je Nalješković mogao poslati prijatelju bio je štap na koji se Hektorović oslanjao u hod. Možda i ne bismo znali za taj detalj da korčulanski plemić i liječnik Antun Rozanović (Rožanić) nije spjevao latin-sku pjesmu o tom štapu. Štap od indijske trske bio je velika dragocjenost

jer je držak bio izrađen od bjelokosti, vrlo cijenjene i skupe tvari za izradu dekorativnih predmeta i nakita u 16. st. Dno je štapa bio izrađeno od roga.²

Iz epistolarne stihovane korespondencije Vetranovića i Hektorovića ostalo je sačuvano nekoliko poslanica. U poslanici datiranoj 1. srpnja 1556., iz odgovora doznajemo da ga prijatelj bodri na pisanje, što Petar odbija: »Svak ima smisliti vrime u kom stoji, dobro prociniti ča mu se pristoji (...) Oto ti dah na znanje sve, ča ne navidi / pisni i skladnje, i ča starost slidi«. U drugom dijelu poslanice, vrlo je ekspresivno opisana starost.

*Jur kad mladost projede, ka ne zna, kud hodi,
i kad starost dojde, ka nas k smrti vodi;
(...)*

*kad budu bliščati oči, zlo gledajuć,
a uši šušnjati, to gore slišajuć,
kad prisiše koža, kada lica blide,
kada slabost množa a snaga otide;
kad vraskavo čelo nad oči napada,
plačno i dreselo, a sida je brada;
kada glava plišava na muhe se tuži
kad starost ričljiva svakomu dotuži;
kad se pleća zgrbe, usta zlom vonjaju,
zubi se ošćrbe, i sami padaju;
(...)*

*Kad otiču noge i stupala toje,
kad nemoći noge kupe se i goje...*

---

² *Versi gospodina Antuna rečenoga (Roženea) koji pisa meni vrhu jednoga štapa od trsti indijane, zakovane gori dvorijom, a doli rogom, koji ja poslah gospodinu Petru Hektoroviću vlastelinu hvarskomu, SPH, V., 348-349.*

Kojim je morskim putovima taj egzotični predmet (umjetnina) mogao doći s Istoka u Dubrovnik, odakle je doputovao u Hvar, rekonstruirao je Cvito Fisković.

Nalješkovićeva poslanica Hektoroviću »vrhu starosti« na sličan način razvija motiv ružne, nakazne starosti: staračka nakaznost i senilnost, upale oči, obješena koža, bezubost s porukom: ne poželi prijatelju duboku starost koju će živjeti u bolesti!

*Izgubi zač pamet, kojom je različan
od zvijeri na saj svijet, ter bude njim sličan.*

(...)

*Jer glava, od ke svijeh bješe strah u kući,
taj bude rug i smijeh sveđer se tresući;*

(...)

*Koža je opora, ka grebe ne manje
neg mačka od umora, kad gladiš kožu nje;
ispade zub po zub, bez meštra vade se,
ostane obraz grub, usne se objese.*

*Grubša je stvar druga: kad reče pet riječi,
para se on ruga gdi čeljus izbeči...*

Iako je za ovogodišnje Dane Hvarškoga kazališta kao primjer autobiografskoga i biografskoga odabrana pjesnička korespondencija hvarškoga pjesnika Petra Hektorovića, s naglašenom temom starosti i bolesti u poslanicama koje prima ili šalje, hrvatski pjesnici renesanse u brojnim poslanicama rado pišu o ljubavi, prolaznosti života, raspravljaju o pjesništvu, no najradije pišu o prijateljstvu i tada aktualnoj temi prodora Turaka. Forma pisma u stihu odaje i onodobni stil pisanja koji otkriva književnost kao medij i kao umjetnost istodobno. Poslanice su odraz pjesničke mode onoga vremena, no pored žanrovskih konvencija, odaju pjesnikovu osobnost. Poslanica je medij komunikacije, a sve u želji da se njeguju prijateljstvo i razgovor s odsutnim i dalekim prijateljem.

LITERATURA

- Bogišić, Rafo. 1971. »Nikola Nalješković«, *Rad JAZU*, br. 357, Zagreb.
- Brezak Stamać, Dubravka. 2016. *Pisma iz renesanse*, Školska knjiga, Zagreb.
- Colloquia Maruliana*, XVIII. 2009. *Zbornik posvećen humanističkoj i renesansnoj epistolografiji*, Književni krug Split, Split.
- Fališevac, Dunja. 2005. »Poslanice Nikole Nalješkovića«, *Zbornik radova o Nalješkoviću*, Disput, Zagreb. str. 99-121.
- Fisković, Cvito. 1970. »Petar Hektorović i likovne umjetnosti«, *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, Zagreb, str. 56-78.
- Franičević, Marin. 1986. *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, I. i II. knjiga, Matica hrvatska, Zagreb.
- Hektorović, Petar. 1874. Poslanice u *Pjesme Petra Hektorovića i Hanibala Lucića*, Stari pisci hrvatski, VI, JAZU, Zagreb, str. 65-79.
- Maroević, Tonko. 2005. »Osvit humanizma na Hvaru«, *Vijenac*, br. 302 (listopad 2005.), str. 9.
- Nalješković, Nikola. 1873. Poslanice u *Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića*, Stari pisci hrvatski, V, JAZU, Zagreb, str. 340-343.
- Pavličić, Pavao. 1988. »Interpretacija Nalješkovićeve pjesme o Hektorovićevoj guti«, *Mogućnosti*, br. 1-2, str. 111-124.
- Rešetar, Milan. 1901. »Ein Sendschreiben Vetranićs an Hektorović«, *Archiv für slavische Philologie*, Berlin, br. XXIII, str. 206-215.
- Švelec, Franjo. 1998. »O poslanicama u hrvatskoj renesansnoj književnosti«, *Mogućnosti*, br. 1-3, str. 128-136.
- Tudor, Ambroz. 2009. *Petar Hektorović i njegov Tvrdalj u svjetlu novih istraživanja*, Ex libris, Zagreb.
- Vetranović, Mavro. 2016. *Pjesnička i dramska djela*, Stoljeća hrvatske književnosti, br. 133, ur. Josip Lisac, priredila Dubravka Brezak Stamać, Matica hrvatska, Zagreb.

DISCUSSIONS OF OLD AGE AND ILLNESS IN PETAR HEKTOROVIĆ'S
EPISTLES »ON SENECTITUDE«

A b s t r a c t

The article will try to reconstruct the autobiographical from the epistles (Lat. *epistula*, -ae, f.: letter) sent by the Hvar poet Petar Hektorović to his friends. Although these are conventional epistles, in metrical verse, with stylized poetic language and select topoi, they reveal the Hektorović's personality. The subjects that preoccupied Hektorović in his dotage, ill health and old age, will be interpreted on the basis of two epistles to friend and playwright Nikola Nalješković, Nalješković's answer to received epistle, as well as one of Hektorović's epistles to the poet Mavro Vetranović.

Key words: verse epistle; renaissance; epistolographic topoi; ill health; old age